

TIJORAT BANKLARIDA ELEKTRON PULLAR BILAN ISHLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Nazarova Shohista Tolmas qizi
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash amaliyotining hozirgi holati, mavjud muammolar va uni takomillashtirish yo‘llari ilmiy asosda tahlil qilingan. So‘nggi yillarda raqamli moliya texnologiyalari jadal sur‘atlar bilan rivojlanib borayotgani sababli, bank tizimida elektron to‘lov vositalarining roli ortib bormoqda. Tadqiqot davomida O‘zbekiston tijorat banklarining elektron pullar bilan ishlashdagi amaliyoti o‘rganilib, texnik, huquqiy va axborot xavfsizligi sohalaridagi dolzarb masalalar aniqlangan. Shuningdek, mijozlar bilan interaktiv aloqalarni yaxshilash, raqamli savodxonlikni oshirish va fintech integratsiyasi asosida samaradorlikni oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Maqolada ilmiy tahlil va empirik ma‘lumotlarga asoslangan xulosalar orqali bank tizimida elektron pullar bilan ishlash amaliyotini takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlari yoritib berilgan.

Kirish. Raqamli texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalarining jadal rivojlanishi moliya bozorlarining ham tubdan o‘zgarishiga sabab bo‘lmoqda. Xususan, elektron pul vositalari bilan ishlash — zamonaviy bank tizimining ajralmas elementi sifatida shakllanib bormoqda. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF) va boshqa moliyaviy institutlarning ma‘lumotlariga ko‘ra, elektron pullar nafaqat moliyaviy muomalalarni soddalashtiradi, balki iqtisodiyotning soya sektorini qisqartirish, fiskal shaffoflikni ta‘minlash va aholining moliyaviy inklyuziyasini oshirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda elektron pul vositalari jahonning yetakchi mamlakatlarida keng joriy etilgan bo‘lib, ularning amaliyoti bank-mijoz munosabatlarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, moliyaviy xizmatlar infratuzilmasini modernizatsiya qilishga qaratilgan qarorlari asosida so‘nggi yillarda tijorat banklari tomonidan elektron to‘lov tizimlari faol joriy qilinmoqda. Jumladan, QR-to‘lovlar, mobil ilovalar, onlayn banking, virtual kartalar va raqamli hamyonlar singari xizmatlar orqali elektron pullar bilan tranzaktsiyalar hajmi keskin oshmoqda. Markaziy bankning 2024-yil yakunlari bo‘yicha bergan statistik ma‘lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda elektron to‘lovlar hajmi so‘nggi 5 yil ichida qariyb 4 baravar oshgan, foydalanuvchilar soni esa 20 milliondan oshgan.

Shu bilan birga, amaliyotda elektron pullar bilan ishlashda bir qator tizimli muammolar ham mavjud. Jumladan:

- * Axborot xavfsizligining yetarli darajada ta'minlanmagani;
- * Huquqiy-me'yoriy bazaning to'liq shakllanmaganligi;
- * Elektron tizimlar ishonchliligi va barqarorligining pastligi;
- * Mijozlarning raqamli savodxonlik darajasi yetarli emasligi;
- * Banklararo elektron integratsiyaning sustligi.

Bundan tashqari, banklar va fintech kompaniyalar o'rtasida raqobatning keskinlashuvi, mijozlar tajribasiga bo'lgan e'tiborning ortishi, servis darajasining xalqaro talablarga moslashuvi zarurati elektron pullar bilan ishlash amaliyotini takomillashtirish masalasini dolzarb qilib qo'ymoqda.

Shuningdek, xorijiy mamlakatlar — Janubiy Koreya, Singapur, Shvetsiya, Estoniya kabi davlatlarning bank tizimida elektron pullardan foydalanish tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalishda muvaffaqiyatga erishish uchun davlat siyosati, texnologik infratuzilma, banklararo hamkorlik, axborot xavfsizligi va foydalanuvchi huquqlari himoyasi o'rtasida uyg'unlik bo'lishi muhim ahamiyatga ega.

Shunday sharoitda, O'zbekistonda elektron pullar bilan ishlash amaliyotini rivojlantirish va zamonaviy talablarga moslashtirish banklarning raqobatbardoshligini oshirish, mijozlar ehtiyojini to'laqonli qondirish va iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Metodologiya . Tadqiqotda tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash amaliyotini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va takomillashtirish yo'nalishlarini asoslash maqsadida tizimli yondashuv asosida bir nechta ilmiy-uslubiy metodlar kompleks ravishda qo'llanildi. Bu metodlar orqali tadqiqot ob'ektining holati, undagi muammolar va rivojlanish istiqbollari ilmiy asosda tahlil qilindi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida elektron pullar va raqamli to'lov tizimlari bilan bog'liq normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Jumladan, quyidagi asosiy hujjatlar o'rganildi:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-iyundagi PQ-4762-son qarori “Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risida;

“To'lov xizmatlari to'g'risida”gi Qonun (2021-yil 16-iyul);

Markaziy bankning “Elektron pul tizimlari faoliyatini tartibga solish” bo'yicha reglamentlari (2022–2024-yillar davomida yangilangan nashrlari).

Bu hujjatlar asosida elektron pullar bilan ishlashning ruxsat etilgan shakllari, litsenziya asoslari, regulyator talablari, mijoz huquqlari va xavfsizlik choralari chuqur tahlil qilindi. Shuningdek, xalqaro regulyatorlar, xususan, **BIS (Bank for International Settlements), IMF va World Bank** tomonidan e-money uchun ishlab chiqilgan standartlar bilan taqqoslash amalga oshirildi.

Tadqiqotda empirik asos yaratish uchun O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2019–2024 yillar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlari asosida elektron

to‘lovlar hajmi, tranzaksiyalar soni, foydalanuvchi soni va banklararo elektron to‘lovlar dinamikasi o‘rganildi.

1-jadval. Elektron to‘lovlar hajmi.

Yil	Elektron to‘lovlar hajmi (trln)	Tranzaksiyalar soni (mlrd)	Foydalanuvchilar soni (mln)
2019	35	0.8	7.5
2020	60	1.4	10.2
2021	95	2.2	13.8
2022	160	3.5	17.3
2023	230	4.7	19.6

Yuqorida keltirilgan grafikda ko‘rish mumkinki, elektron to‘lovlar hajmi 2019-yildagi 35 trln so‘mdan 2023-yilda 230 trln so‘mga yetgan , bu esa o‘rtacha yillik 45–60% o‘sish sur‘atini tashkil etadi.

2.2. Statistik ma‘lumotlar tahlili

Markaziy bank, Statistika agentligi, tijorat banklarining ochiq hisobotlari, Fintech kompaniyalari (Click, Payme, Apelsin va boshqalar) hamda xalqaro tashkilotlarning (Statista, World Bank) ma‘lumotlari asosida so‘nggi 5–6 yillik dinamik ko‘rsatkichlar tahlil qilindi.

Ushbu tahlil orqali:

- Elektron tranzaksiyalarning o‘sish sur‘ati;
- Banklarning raqamli xizmatlar portfeli ulushi;
- Foydalanuvchi bazasining kengayishi;
- Naqd pul muomalasidagi qisqarish tendensiyalari;

O‘zbekistonda 2024-yil yakuniga kelib, umumiy to‘lovlarning 70% dan ortig‘i elektron shaklda amalga oshirilgan. Bu esa banklar zimmasiga texnologik infratuzilmani uzluksiz rivojlantirish va axborot xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha mas‘uliyat yuklaydi.

O‘zbekiston bank tizimidagi elektron to‘lovlar bilan ishlash amaliyoti Janubiy Koreya, Singapur, Estoniya va Turkiya tajribalari bilan solishtirildi. Ushbu davlatlar: Elektron identifikatsiya;

- Davlat platformalari orqali to‘lovlar;
- Fintech kompaniyalar bilan to‘liq integratsiya;
- To‘lovlar bo‘yicha real vaqt rejimidagi monitoring tizimlari

bo‘yicha yuqori darajada rivojlangan. O‘zbekiston esa bu yo‘nalishda hali o‘sish bosqichida bo‘lib, regulatsiya, texnik barqarorlik, mijozlar ishonchi kabi yo‘nalishlarda muammolar mavjud.

2-jadval. Solishtirma tahlil.

Mamlakatlar	E-pul tizimi	Xususiyatlari	O'zbekiston bilan farqi
Estoniya	e-Residency + e-money	Davlat raqamli identifikatsiyasi, raqamli ID	Identifikatsiya darajasi yuqori
Janubiy Koreya	KakaoPay, Toss	Fintech integratsiyasi, real-time to'lovlar	Fintechlar bilan aloqadorlik yuqori
Singapur	PayNow, GrabPay	Raqamli transformatsiya 95% ni tashkil etadi	Regulyatsiya darajasi yuqori
O'zbekiston	Click, Payme, Apelsin	Rivojlanmoqda, lekin texnik barqarorlikda muammolar	

3-jadval. SWOT tahlili.

Kuchli jihatlar	Zaif jihatlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar
Keng qamrovli foydalanuvchilar bazasi	Axborot xavfsizligining yetarli emasligi	Fintechlar bilan integratsiya imkoniyati	Kiberxavfsizlik tahdidlari
Mobil ilovalarning keng tarqalganligi	Texnik uzilishlar	Raqamli savodxonlikni oshirish	Qonunchilikdagi noaniqliklar

Tadqiqot natijalari. O'zbekiston Respublikasi moliya bozorlarida elektron to'lov vositalari va raqamli moliyaviy xizmatlar bo'yicha olib borilayotgan islohotlar natijasida tijorat banklarining ushbu yo'nalishdagi faoliyati so'nggi yillarda sezilarli darajada kengaymoqda. Ushbu tadqiqot doirasida O'zbekistonda elektron pullar bilan ishlash amaliyotining mavjud holati chuqur o'rganildi va quyidagi natijalar aniqlandi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'nggi olti yil davomida mamlakatda elektron to'lovlar hajmi barqaror o'sib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda elektron to'lovlar hajmi 35 trln so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 230 trln so'mga yetgan, 2024-yil yakunida esa 310 trln so'mga chiqishi prognoz qilinmoqda. Bu o'zgarishlar raqamli moliyalashtirish jarayonlarining aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan qabul qilinayotganini ko'rsatadi.

Ushbu tendensiyaga ta'sir qiluvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat:

- mobil ilovalar va internet-banking xizmatlarining kengaytirilishi;

- QR-kodli to‘lovlar, NFC texnologiyasi asosidagi to‘lov tizimlarining joriy qilinishi;

- raqamli xizmatlarning yirik chakana tarmoqlarda qo‘llanilishi;
- davlat xizmatlarining “my.gov.uz” va boshqa onlayn platformalar orqali to‘lanish imkoniyatlarining yaratilishi.

Tijorat banklari raqamli transformatsiya jarayonida turli strategiyalarni amalga oshirmoqda. Xususan, ayrim banklar to‘lov xizmatlari bilan cheklanmay, moliyaviy maslahat, kreditlash, depozit ochish, kartani onlayn buyurtma qilish, konversiya va valyuta operatsiyalari kabi xizmatlarni ham mobil ilovalarga integratsiya qilgan.

Raqamli xizmatlar ulushi bo‘yicha O‘zbekistonda quyidagi tendensiyalar kuzatilmoqda:

- TBC Bank, Kapitalbank, Hamkorbank kabi banklar raqamli xizmatlarda yetakchi o‘rinlarni egallamoqda. Ularning mobil ilovalari foydalanuvchilar soni, xizmatlar soni va ishonchliligi bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlarga ega.

- Davlat ulushiga ega tijorat banklarida raqamlashtirish sur‘ati nisbatan sustroq kechmoqda. Bu ularning texnologik infratuzilmasining yangilanish darajasi, boshqaruv tizimi va kadrlar salohiyatiga bevosita bog‘liq.

Elektron pullar bilan ishlashda qo‘llanilayotgan tizimlar quyidagicha tasniflanadi:

Haqiqiy vaqtda ishlovchi tizimlar (real-time systems) – Payme, Click, Apelsin ilovalari asosidagi to‘lovlar;

Banklararo onlayn to‘lov tizimlari – Interbank hisob-kitob markazi orqali amalga oshiriladigan avtomatlashtirilgan elektron hisob-kitoblar;

Raqamli hamyonlar (e-wallets) – WebMoney, HUMO Pay, Uzcard Pay kabi xizmatlar.

Bank tizimida elektron pullar bilan ishlashda eng muhim jihatlardan biri bu – axborot xavfsizligi va tizim barqarorligidir. 2023-yil davomida Markaziy bank tomonidan berilgan tahlillarda banklarning 18 foizi axborot xavfsizligi talablarini qisman bajarayotgani qayd etilgan.

Eng ko‘p uchraydigan muammolar quyidagilardan iborat:

- Ilovalar orqali amalga oshirilgan to‘lovlarning kechikishi;
- Foydalanuvchi shaxsiy ma’lumotlarining zaif himoyalanganligi;
- Kiberhujumlar xavfiga qarshi yetarli chora-tadbirlarning mavjud emasligi.

Bundan tashqari, tijorat banklarining ayrimlarida uzluksiz ishlovchi texnik infratuzilmaning mavjud emasligi sababli tizimlar tez-tez ishlamay qolish holatlari ham kuzatilmoqda.

Elektron pullar bilan ishlashda ilg‘or mamlakatlar tajribasi O‘zbekiston uchun muhim yo‘nalishlarni belgilab beradi. Jumladan:

Estoniyada davlat raqamli xizmatlari va elektron identifikatsiya tizimi (e-ID) orqali elektron to‘lovlar 100% avtomatlashtirilgan.

Janubiy Koreyada fintech kompaniyalar (KakaoPay, Toss) orqali aholining 85% dan ortig‘i raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanadi.

Turkiyada “FAST” nomli real vaqtda ishlovchi to‘lov tizimi orqali barcha banklar yagona platformaga integratsiya qilingan.

O‘zbekistonda esa banklararo integratsiya to‘liq shakllanmagan. Har bir bank alohida to‘lov tizimlariga ega bo‘lib, bu esa universal xizmat ko‘rsatish tizimini yaratishda muammolar keltirib chiqarmoqda. Bundan tashqari, elektron identifikatsiya tizimi hali to‘liq shakllanmagan bo‘lib, faqatgina PINFL asosida identifikatsiya amalga oshirilmoqda, bu esa elektron xizmatlarning funksional imkoniyatlarini cheklab qo‘yadi.

Tadqiqot davomida quyidagi muammolar tizimli tus olganligi aniqlandi:

* Tijorat banklarida raqamli savodxonlikni oshirish bo‘yicha ichki dasturlar mavjud emas;

* Banklar tomonidan taklif qilinayotgan raqamli xizmatlar soni va sifati o‘rtasida katta tafovut mavjud;

* Aksariyat banklar mijozlar tajribasini (UX) baholash va rivojlantirishga yetarlicha e‘tibor qaratmaydi;

* Fintech kompaniyalar bilan hamkorlik sust bo‘lib, ko‘plab texnologik echimlar ichki resurslar bilan cheklangan.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash yo‘nalishi izchil rivojlanmoqda. Shunga qaramay, mavjud muammolar — axborot xavfsizligi, texnik barqarorlik, banklararo integratsiya va raqamli savodxonlik darajasining pastligi — tizim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish orqali raqamli moliyaviy xizmatlarning sifatini oshirish, bank tizimini barqaror rivojlantirish, aholining raqamli iqtisodiy ishtirokini kengaytirish mumkin bo‘ladi.

4. Munozara. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash amaliyoti jadal rivojlanayotganini ko‘rsatmoqda. Biroq bu sohadagi taraqqiyot faqat texnik o‘sish emas, balki muammolarni aniqlash, ularni tizimli tahlil qilish va yechimlar ishlab chiqishni ham talab qiladi. Mazkur bo‘limda tadqiqot davomida aniqlangan asosiy holatlar tahlil qilinib, ularning iqtisodiy va institutsional sabablari muhokama qilinadi.

O‘zbekiston moliyaviy tizimining raqamlashtirilishi doirasida elektron to‘lovlar hajmining ortishi ijobiy holat bo‘lib, bu aholi va biznes subyektlarining moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq, bu jarayon faqat to‘lov tizimlarini joriy qilish bilan emas, balki foydalanuvchi madaniyatini, ishonchni va

texnologik barqarorlikni shakllantirish bilan bog‘liq kompleks yondashuvni talab qiladi.

Ayniqsa, elektron pullar va raqamli hamyonlar orqali amalga oshiriladigan operatsiyalarning ko‘payishi real iqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’sir ko‘rsata boshlagan. Naqd pul aylanishining qisqarishi inflyatsiyani jilovlashga, iqtisodiy nazoratning kuchayishiga yordam beradi. Shu bilan birga, bu yangi xavflarni ham keltirib chiqaradi — xususan, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma’lumotlar himoyasi va banklararo raqobat masalalari dolzarb bo‘lib bormoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklari raqamli xizmatlar bo‘yicha bir xilda rivojlanmayapti. Xususiylar va xorijiy kapital ishtirokidagi banklar raqamlashtirishda ilg‘or texnologiyalarni joriylar qilayotgan bo‘lsa, davlat ulushiga ega banklar ko‘proq an’anaviylar xizmatlarga tayanmoqda. Bu holat O‘zbekistondagi bank tizimining raqamli transformatsiyasi barqaror va muvozanatli emasligini bildiradi.

Shuningdek, ba’zi banklar elektron pullar bilan ishlashda fintech kompaniyalar bilan integratsiyalashgan bo‘lsa-da, ko‘pchilik banklar uchun bu jarayon hali boshlang‘ich bosqichda. Fintech va banklar o‘rtasidagi o‘zaro integratsiyaning zaifligi raqamli moliyaviylar xizmatlar spektrining cheklanganligiga olib kelmoqda.

Elektron pullar bilan ishlash tizimi doirasida eng muhim tahdid bu — axborot xavfsizligidir. Markaziy bank va tijorat banklari bu borada xavfsizlik protokollarini joriylar etgan bo‘lsalar-da, ushbu tizimlar ko‘p hollarda faqat tashqi muhofazani qamrab oladi. Ichki xavfsizlik, autentifikatsiya bosqichlari va real vaqtli monitoring tizimlarining yetishmasligi amaliyotda firibgarlik, ma’lumotlar o‘g‘irlanishi va tizim nosozliklari xavfini kuchaytiradi.

Regulyator tomonidan joriylar qilingan nazorat standartlari xalqaro amaliyotlar bilan solishtirilganda hanuz yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Bu esa fintech innovatsiyalarining cheklanishiga, yangi xizmatlarning paydo bo‘lishida huquqiy to‘siqlar yuzaga kelishiga sabab bo‘lmoqda.

Xalqaro tajriba bilan taqqoslash O‘zbekistonning elektron pullar bozoridagi yutuqlarini baholashda muhim o‘rin tutadi. Masalan, Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya kabi davlatlarda elektron identifikatsiya, real vaqtli to‘lov tizimlari, fintech-bank integratsiyasi to‘liq joriylar qilingan. O‘zbekistonda esa raqamli texnologiyalarning keng joriylar qilinishiga qaramay, bu tizimlarning yagona integratsiyalashgan platformasi mavjud emas.

Bu esa quyidagi muammolarni keltirib chiqarmoqda:

- * foydalanuvchilar har bir bank uchun alohida mobil ilovadan foydalanishga majbur;

- * banklararo tezkor to‘lov tizimlari umumlashtirilmagan;

- * elektron identifikatsiya tizimi faqat PINFLga asoslangan bo‘lib, foydalanuvchini to‘liq autentifikatsiyalash imkoniyatlari cheklangan.

Shuningdek, xalqaro tajribada muhim o‘rin tutuvchi masalalardan biri — regulatsiyalovchi muassasalar va fintechlar o‘rtasidagi ochiq hamkorlik. O‘zbekistonda bu boradagi mexanizm hali to‘liq shakllanmagan, bu esa innovatsion loyihalarning huquqiy risklarini oshiradi.

Elektron to‘lov tizimlarining rivoji faqat texnologik infratuzilma bilan emas, balki foydalanuvchi tajribasi (user experience, UX) va mijoz ehtiyojlariga asoslangan xizmatlar bilan belgilanadi. Afsuski, ko‘plab tijorat banklarida foydalanuvchiga qulay interfeys, oson autentifikatsiya, tezkor xizmat ko‘rsatish, 24/7 texnik yordam kabi omillar to‘liq yo‘lga qo‘yilmagan. Bu esa aholining ishonch darajasini kamaytirib, raqamli xizmatlardan foydalanish darajasini pasaytiradi.

Ushbu holat, o‘z navbatida, elektron pullar bilan ishlash amaliyotining samaradorligini cheklaydi va banklar o‘rtasidagi raqobatni to‘g‘ri yo‘naltirilmagan strategiyalarga olib keladi.

Yuqoridagi muhokamalar asosida aytish mumkinki, O‘zbekiston tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash amaliyoti strategik jihatdan muhim yo‘nalish bo‘lsa-da, uning to‘laqonli rivojlanishi uchun texnologik, institutsional, huquqiy va foydalanuvchiga yo‘naltirilgan yondashuvlar kompleks tarzda takomillashtirilishi lozim. Ayniqsa, xalqaro standartlarga mos axborot xavfsizligi, fintech bilan ochiq hamkorlik, yagona to‘lov platformalarining yaratilishi va raqamli savodxonlik darajasining oshirilishi sohaning kelajakdagi barqaror rivojlanishini ta‘minlovchi asosiy omillar hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash amaliyoti so‘nggi yillarda jadal rivojlanayotganini ko‘rsatdi. Elektron to‘lovlar hajmi keskin oshmoqda, banklar o‘z xizmatlarini raqamlashtirishga katta e‘tibor qaratmoqda. Biroq mavjud infratuzilma, huquqiy asoslar va foydalanuvchi ehtiyojlari bilan bog‘liq qator muammolar ushbu jarayonning samaradorligini cheklab qo‘ymoqda.

Raqamli moliyalashtirish jarayoni faqat texnologik echimlar bilan emas, balki foydalanuvchi ishonchi, axborot xavfsizligi, xizmat ko‘rsatish sifati va banklararo integratsiya darajasi bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, elektron pullar bozorining barqaror va izchil rivojlanishi uchun davlat regulyatori, tijorat banklari va fintech subyektlari o‘rtasida aniq mexanizmlarga asoslangan hamkorlik zarur.

O‘zbekistonda bu yo‘nalishdagi dastlabki yutuqlar mavjud bo‘lsa-da, raqamli xizmatlar sifatini tubdan oshirish, universal to‘lov tizimlari va elektron identifikatsiya platformalarini rivojlantirish, banklararo standartlarni yagona ekotizimga birlashtirish zarurati mavjud. Shuningdek, foydalanuvchilar orasida raqamli savodxonlik darajasini oshirish, axborot xavfsizligi protokollarini xalqaro talablarga

moslashtirish, texnik infratuzilmani modernizatsiya qilish kutilayotgan natijalarga erishishda muhim omillardandir.

Takliflar

1. Yagona banklararo to‘lov platformasini yaratish

Banklararo elektron to‘lovlar real vaqt rejimida ishlashi uchun yagona integratsiyalashgan tizim (masalan, “UzPay” platformasi) tashkil etilishi lozim. Bu banklar o‘rtasidagi tranzaksiyalarni tezkor, arzon va xavfsiz qilish imkonini beradi.

2. Axborot xavfsizligi standartlarini kuchaytirish

Har bir bankda xalqaro standartlarga (ISO/IEC 27001, PCI DSS) mos keluvchi axborot xavfsizligi strategiyasi ishlab chiqilishi zarur. Bu foydalanuvchilarning ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

3. Fintech kompaniyalar bilan ochiq hamkorlik

Tijorat banklari fintech startaplar bilan integratsiyalashgan loyihalarni yo‘lga qo‘yishi kerak. Buning uchun huquqiy cheklovlar soddalashtirilib, “regulatory sandbox” (regulyativ sinov muhiti) joriy etilishi tavsiya qilinadi.

4. Elektron identifikatsiya tizimini takomillashtirish

Mavjud PINFL asosidagi autentifikatsiyani kengaytirish, biometrik identifikatsiya tizimlarini joriy qilish orqali xavfsiz va qulay foydalanuvchi kirishini ta‘minlash lozim.

5. Banklar raqamli strategiyalarini qayta ko‘rib chiqishi zarur

Har bir tijorat banki o‘zining raqamli strategiyasini mijoz tajribasiga asoslangan holda ishlab chiqishi lozim. Shuningdek, bank xodimlari uchun muntazam raqamli kompetensiyalarni oshirish bo‘yicha treninglar o‘tkazilishi kerak.

6. Regulyatsiya siyosatini zamonaviylashtirish

Markaziy bank tomonidan raqamli to‘lov xizmatlariga oid reglamentlar zamonaviy fintech modellariga moslashtirilmog‘i lozim. Bu innovatsion moliyaviy xizmatlarning tez rivojlanishiga yo‘l ochadi.

7. Aholi orasida raqamli savodxonlikni oshirish bo‘yicha davlat dasturlarini joriy etish

Elektron pullar va raqamli to‘lov xizmatlaridan foydalanishda aholining bilim darajasini oshirish uchun ommaviy tushuntirish ishlari, onlayn kurslar va ijtimoiy reklama kampaniyalari amalga oshirilishi lozim.

O‘zbekiston tijorat banklarida elektron pullar bilan ishlash amaliyoti bozor mexanizmlarining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Bu jarayonni barqaror va samarali yo‘nalishda davom ettirish uchun tizimli yondashuv, zamonaviy texnologik yechimlar, huquqiy islohotlar va foydalanuvchi markazlashtirilgan xizmatlar uyg‘unligiga erishish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Umarova, M. (2024, 7-avgust). *O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot*, 2(8).
2. Abdumalikov, Z. E. (2022). *Elektron pullar va ularning bugungi kundagi ahamiyati. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 1(27), 63–66.
3. Ismoilova, G. F. (2023). *Elektron pullar va ularning raqamli iqtisodiyotdagi o'rni: nazariya va yondashuv. Экономическое развитие и анализ / Economic Development and Analysis*.
4. Xolov, N. Q. (2023). *O'zbekistonda elektron pullar tizimini takomillashtirish [Monografiya]. TSUE elektron kutubxonasi*.
5. Fotima Xurramova & Munisa Jurayeva. (2024, 31-may). *Elektron pullar va uning qulayliklari. Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(5).
6. Xoshimov, E. A., & Abduvahobov, S. X. (2024, noyabr). *Ochiq bank (open banking) faoliyatining xalqaro tajribasi va O'zbekistonda qo'llanilishi. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot*, 11.
7. Eskirov, Z. (2024). *Raqamli pullar va raqamli bank xizmatlari bilan bog'liq risklar hamda ularni boshqarish. Iqtisodiy Taraqqiyot va Tahlil*, 2.
8. Abdurakhmanova, G. (2024). *The Impact of the Use of Digital Technologies on Financial Services: The Case of Uzbekistan. ResearchGate*.